

Rendőrség az internetvilág labirintusában¹

1. Bevezetés

A rendőrség kommunikációs tevékenységét gyakorta éri bírálat. Ezek többsége ma már elsősorban nem a nyomtatott sajtóban vagy a televízióállomások műsorai-ban, hanem az előbbiektől eltérő szempontokat megvalósító és célközönséget meg-célzó internetes honlapokon lát napvilágot. Ezért tűnik célszerűnek e fórumok íz-lésvilágát figyelemmel kíséreni, s megragadni azokat a szempontokat, amelyek te-kintetbe vétele esetén ha meg nem is akadályozható, de legalább korlátok között tartható a rendőrségi szervezet imázsának csorbulása. A továbbiakban a rendőrség és a lakossági médiafogyasztás közötti összefüggésekre kívánom néhány negatív példa bemutatásán keresztül felhívni a figyelmet. Az elkövetett hibák kiértékeléséből az a következtetés vonható le, hogy általában lehetőség van a rendőrségi kom-munikáció nem kívánt következményeinek megelőzésére, vagy ha nem: gyors és szakszerű beavatkozásokkal azok csökkentésére.

2. Célok

Amikor a rendőrség a később részletezésre kerülő médiafelületek bármelyikét használja, alapvetően két okból teszi ezt. Leggyakrabban tájékoztatást ad a széles értelemben vett közvéleménynek számos, a lakosság érdeklődésére számot tartó témáról. (Például információ balesetek, bűnesetek alakulásáról, javaslat különféle magatartási szabályok követésére.) A másik fontos – bár az előbbinél ritkább – megnyilvánulása, amikor az emberektől segítséget kér a tevékenységi körébe tarto-zó feladatok sikeres elvégzéséhez. (Például veszélyes bűnelkövetők kézre kerítésé-nek megkönnyítése céljából nyilvánosságra hozza a feltételezett elkövető fontos ismertetőjegyeit abban bízva, hogy amennyiben a lakosság a személyleírás alapján felismerni véli a körözött személyt, értesíti erről a rendőrséget.)

Bár, a továbbiakban az első csoportba sorolt esetekkel kívánok bővebben foglal-kozni, ehelyütt megemlítem: mindkét kezdeményezés lényegi jellemzője az a le-hetséges (és egyben kívánatos) kapcsolat, kedvező esetben kooperáció, ami e köz-lések igénybe vétele által a hatalom egyik végrehajtó szervezete és az állampolgár-ok között jöhet létre. Akár kedvezően, akár kedvezőtlenül alakul az ilyen rendsze-res kontaktus: végső soron és közvetett módon egyik eszköze a közvélemény for-málásának. Ezért érdemes e kommunikáció minőségére nagy figyelmet fordítani.

¹ Az alább közölt írás az eredetileg a Tanulmányok a „MODERNKORI VESZÉLYEK RENDÉSZETI ASPEKTUSAI” című tudományos konferenciáról, Pécsi Határőr Tudomá-nyos Közlemények XVI. Pécs, 2015, 11-22. oldalakon „Rendőrség az internetvilág labirin-tusában” címen publikált tanulmány átdolgozott változata.

3. Változások

Az eltelt mintegy két évtized során a bennünket körül vevő világ átalakulása nem hagyta érintetlenül a rendőrségi kommunikációt sem, amelyik szintén alapvető változáson ment keresztül. Ebben korszakhatárt jelez az internet széles körben való elterjedése és használata, ezzel párhuzamosan a különböző hírportálok mind népszerűbbé válása. Ezt a változást nem lehet konkrét időponthoz kötni, hiszen az egyes honlapok rövid egymásutánban követték egymást, többnyire előbb kísérleti, majd véglegesített formában. Az általuk követett koncepciók és prioritások – amelyek nem mindegyik időszakban öltenek egyértelműen testet – mindmáig folytonosan változnak. Ami viszont egy kívülállónak felt kell, hogy tűnjön, az a versenyszellem előtérbe kerülése. Ez fenntartások nélkül üdvözölhető volna, ha csupán a hírszolgáltatás gyorsaságában, szakszerűségében, tárgyilagosságában és megbízhatóságában öltene testet, és nem párosulna egyúttal a felületes, kiegyensúlyozatlan és olykor a szakértelem teljes hiányát visszatükröző, ám ezt populizmusba hajló és demagógiától nem mentes közlések szaporodásával is. Esetleges félreértések elkerülése céljából jegyzem meg: nem a különböző olvasói, tehát névvel vagy anélkül vállaltan egyéni véleményt publikáló észrevételeket és kommenteket tartalmazó álláspontokat kifogásolom. Ellenkezőleg! Ezek nagyon fontosak, mert bizonyos korlátok között jól tükrözik valamely témáról az aktív internetezők véleményét, ezen belül a közöttük észlelhető olykor jelentős különbségeket is. A hozzászólások és blogok többsége számos megfontolásra érdemes tanulsággal szolgál.

A továbbiakban a rendőrségi médiavilágban bekövetkezett változások legfontosabb jellemvonásait emelem ki, mégpedig hármas szereposztásban: a közreműködők sorába egyrészt az üzenet megfogalmazója (az adás hordozója), másrészt annak továbbítója (a közvetítő), és végül az üzenet befogadója (a fogyasztó) tartozik. A már említett plauzibilis korszakhatárok miatt az elmúlt mintegy három évtizedet két nagy részre osztom: a digitális világ előttire (ami „régén” történt), és jelenkorunkra (ami – ide értve a digitális világnak a korábbihoz képest viszonylag rövid közelmúltját is – „ma” történik). A korábbi időszakról csak röviden teszek említést, a figyelmet inkább jelenünkre – és értelemszerűen az ebből kifejlődő jövőre irányítom.

4. Rendőrségi kommunikáció – „régén”

A rendőrségtől származó információk, amelyeket a szervezet direkt (célirányos) üzeneteinek tekinthetünk, lényegüket tekintve a korábban már említett célok érdekében születnek meg és kerülnek nyilvánosságra. A tartalom kisugárzása két közvetítő fórum igénybe vételével történt. Ezek egyikének tekinthetők azok az írásbeli közlemények, amelyeket a képi és az írott sajtó munkatársai kaptak meg azzal a céllal, hogy azokat a fogyasztók, vagyis a nagyközönség számára feldolgozzák és továbbítsák. Az írásbeli közlemények kisugárzásában az írott sajtó, valamint a tele-

vízió és a rádió többnyire e feladatra szakosodott, és épp ezért az adott témában jól tájékozott munkatársai vettek részt. Az üzenet-továbbításnak másik bevett formája volt a többnyire sajtókonferenciák keretein belül elhangzó szóbeli tájékoztatók, egyik oldalon a rendőrségi szakemberek, a másikon a korábban már felsorolt média-munkások részvételével. Ez utóbbi körben az információ-közlés előnye volt a közvetlenség, ide értve a visszakérdezés esetleges lehetőségét is. Hátrányként említhető (ha ugyan egyáltalán beszélhetünk ebben az esetben veszteségről), hogy a rendőrség részéről alaposan felkészült, széles körűen tájékozott, és a rendőri vezetésnek a sajtótájékoztatók tematikájával kapcsolatos szándékait is pontosan ismerő sajtószóvivők és -referensek tudtak csak minőséget felmutatni.² A tömegkommunikációs szakemberek pedig – a mindenkori vélt vagy valós sajtószabadság függvényében – egyre kevésbé elégedtek meg a rendőrség tényközléseivel. Ezek mellett igyekeztek a jelenségek mögé nézni, egy-egy döntés mozgatórugóit is megismerni. Mindazonáltal ennek az időszaknak még továbbra is legfőbb jellemző vonása az volt, hogy a vétel pozíciójában helyet foglaló fogyasztó a média által közvetített közléseket megnézte, meghallgatta, elolvasta – és esetleg szűk körben megvitatta. Ezzel a rendőrség közvélemény-formálása befejeződött.

Ez a viszonylag hosszú, sok évtizedet átfogó rendőrségi kommunikációs tevékenység a mai körülményekkel egybevetve kényelmes volt, hiszen – ritka kivételektől eltekintve – nem volt visszacsatolás az adó és a vevő között folyó információ-áramlás során bekövetkező esetleges hibákról, felületességekről, ellentmondásokról. Ez az állapot azonban folyamatosan megszűnt, amire rendőrségi médiaformálói nem voltak (és – mint látni fogjuk – részben még ma sincsenek) felkészülve. Olykor az a külső megfigyelő benyomása, hogy továbbra is a régi reflexek (egyik irányból csak adás, másik irányból csak vétel) működnek, és a gyökeresen megváltozott kommunikációs környezetet a rendőrségi kommunikáció irányítói mintha még mindig nem vették volna észre. A megváltozott körülményeinkhez való alkalmazkodási zavarok pedig – mint látni fogjuk – olykor súlyosan és visszafordíthatatlanul visszaütnek.

² Az Országos Rendőr-főkapitányság ma már legendás szóvivőjeként tisztelik az idősebb kollégák Garamvölgyi Lászlót, akit több rendőri felsővezető szolgálatában állva egyrészt a legmeredekebb helyzetekben és a legrámenősebb újságírók is nehezen billentettek ki tényközlésre szorítókozó nyugalomból, másrészt akit szakirodalmi tájékozottsága, jogi és kriminológiai műveltsége alkalmassá tett arra, hogy – ha erre lehetősége adódott – a rendőrségi álláspont ismertetésén túl olyan tanulságokat is levonjon, amelyeket az átlagember is hasznosítani tudott számos bűncselekményfajta megelőzése érdekében. Bár voltak, akik önsztárolással vádolták, mégis ma már nyilvánvaló, hogy a megfelelő embernek a megfelelő helyről történő távozása mindmáig nem pótolta a hagyott maga után.

5. Rendőrségi kommunikáció – „ma”

Formai szempontból az egész háló majdnem megegyezik az előzőekben ismertettől. A rendőrség továbbra is direkt (célzott) üzeneteit szeretné eljuttatni a lakossághoz, amelynek során közvetítőket vesz igénybe. Változatlanul jelen vannak a televíziós csatornák, a rádióállomások és az írott sajtó számára készült tájékoztatók, szintúgy sor kerül az előbbieik számára készülő szóbeli (sajtó) tájékoztatókra. Az előbbieket kiegészíti azonban a jelenünk számára minden bizonnyal legnagyobb hatást kiváltó (mert a médiafogyasztók legaktívabb részét elérő), kizárólag vagy az előbbiekhöz társultan az interneten megjelenő közlemények. Ezek egyik része országos hatáskörrel szórja az információkat (például www.police.hu vagy www.bunmegelozes.info/), másik része megyei (fővárosi) információkat tesz közzé. Az új médiaszisztéma jellegéből fakadóan azonban ez utóbbiak is különféle okok folytán gyakran előbb vagy utóbb bekerülnek az országos hálózatokba.

Mi a nagy különbség a régi és az új információ-áramlás között? Egyrészt vegyük észre, hogy a teljes hálózatnak a korábbi kettőből immár hárommá gyarapodott közvetítői részének egyes egységei – összhangban jelenünk világának számos egyéb változásával – kölcsönösen egymásra hatnak, egymást gerjesztik, ami annál jelentősebb változás, hiszen a rendőrség a média világában első ízben közvetlenül is belépett a közvetítők sorába. Másrészt ezzel együtt jár az a tény, hogy (amint azt a soron következő példákban látni fogjuk) a korábban sem ritkaságszámba menő versengő médiumok a híryananyagok egyéni tállalása által a közlő szándékaitól eltérő, részben előre láthatatlan, részben előre látható, ám mértékét tekintve nehezen megbecsülhető következményeket idézhetnek elő. Ez más megközelítésben azt jelenti, hogy a rendőrségi közlés önálló és a közlő által a továbbiakban gyakran kontrollálhatatlan életre kelhet. A médiaszabadás eme kiteljesedésének vannak előnyei és hátrányai, amelyek részletezése túlterjedne a most tárgyalt téma keretein.

Ezzel egyidejűleg e szép új világban a *vétel minősége* is megváltozik, mert a fogyasztók már nem csak passzív befogadók, hanem egy részük aktív véleménynyilvánító, akik ezért indirekt módon a közvélemény (aktív) formáló szerepkörébe is belépnek. Az elsődleges közlést vevő személy, csoport vagy szervezet másodlagos közlővé válhat, aki már szabadon értelmezheti a rendőrségtől származó információt, ami ezáltal (legalábbis a demokratikus berendezkedésű országokban) kicsúszik a hatósági kontroll alól. Ez azonban azt is jelenti, hogy a közvélemény aktív formálói a lehetőséggel élve a közlést arra használhatják fel, hogy az általuk széles kört érintőnek, sőt a társadalom többségének érdekét képviselendőnek tartott szerepüket kinyilvánítsák. Ez a készség a figyelem felkeltésének legkülönbözőbb formáját öltheti, és olykor nem mentes a szakmai dilettantizmustól és az önző figyelem-felkeltési törekvésektől.

6. Kérdések és válaszok

A kérdések:

1. Mit kezd az imént felvázolt helyzettel a digitális világban helytállni kész (vagy csak kényszerülő) rendőrség?
2. Hogyan képes uralni saját szervezetéből származó és a közvélemény tudomására jutó pozitív és *negatív* híreit?

A második kérdéssel összefüggésben már most előre bocsátom: kriminológus lévén a figyelmet az utóbbiakra fogom összpontosítani. Az előbbiekre a válaszadást meghagyom a rendőri vezetőknek. *A kritikai élel szándékolt válaszokat két, általam önkényesen, ám korántsem véletlenül kiválasztott területen napvilágra került diszfunkcionális tevékenységek elemzésén keresztül mutatom be.*

1. esetcsoport

Ezúttal azt a rendőri aktivitást veszem górcső alá, amelyik az állampolgárok számára leginkább „testközelí”: a járőrökcsik személyzetének ténykedését, különös tekintettel a sebességellenőrzésre. Ezzel összefüggésben fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a megkülönböztető jelzésekkel ellátott gépkocsi (és most a Kresz-től eltérően ide sorolom e járművek általános megjelenését is) sohasem tekinthető egynek a sok közúton közlekedő jármű között. Amennyiben e feltűnő jelekkel körbevett autók vezetői olykor nemcsak szolgálnak és védenek, hanem vétkeznek is, azt az állampolgár olybá veszi, hogy ilyenek „a” rendőrök, ők általában így tartják be (vagy éppenséggel nem tartják be) a közlekedési szabályokat. (Nem ők az egyetlenek: vannak rajtuk kívül – hogy csak néhány példát említsek – „a” taxisok, „a” buszvezetők, „a” motorosok, „a” gyalogosok stb.)

A lakossági érzékenység jogos és indokolt – bár az általánosítás hibás. Úgy tűnik, hogy számosan a közúton munkájukat végzők közül még negyedszázad múltán sem vették tudomásul: a rendőrség feladata már rég nem a mindenkori hatalom („pártunk és kormányunk”) szolgálata, hanem a jogkövető és törvénytisztelő állampolgárok védelme. Az emberek egyre kevésbé tűrik egyes járőrökcsik vezetőinek felsőbbrendűségi érzést fitogtató, vagy egyszerűen csak a környezetével nem törődő, közösségellenes magatartását. Feltételezhető, hogy nem az ilyen viselkedésformák elszaporodása, hanem azok „közkinccsé tétele” az, ami számos emberben azt az érzést kelti, hogy az egyébként is ilyen-olyan okból (ezek elemzése nem tartozik e dolgozat témájához) nem túlságosan kedvelt rendőrök olykor már-már notórius normasértők. Sokan egy-egy kirívó eset láttán hajlamosak az általánosításra és a számukra kézen fekvő magyarázat megtalálására: az egyenruhások azért hánynak fittyet a minden állampolgárra érvényes szabályokra, mert ezt következmények nélkül megtehetik. Őket nem vonják felelősségre ugyanazért, amiért az átlagembernek bűnhődnie kell.

Ebben a valóságtól nem idegen, ám azt lényegileg torzító (mert azt az utca embere nem veszi észre, hogy a szervezetből mennyivel többen nem sorolhatók az említettek közé) felfogásban nagy szerepe van annak, hogy a rendőri vezetők mint ha mindezidáig nem vették volna észre: kollégáik magatartáshibái egy minőségileg más dimenzióban jelennek meg, nevezetesen álló- vagy mozgóképi formákban az interneten. Ezt a viselkedést pedig nemcsak hogy sokan látják, de rengetegen kommentálják is, és vannak, akik valamennyi, eddig a rendőrséggel szemben közvetlenül vagy közvetve (például barátok, ismerősök elbeszélésein átszűrve) elszenvedett valós vagy vélt sérelmeik igazságtalan voltát vélik ezáltal bizonyítottnak. (E bekezdés értelemszerűen igaz a második témakörben tárgyalt esetre is, ezért ott erre nem térek ki.)

Aki az internet portáljait rendszeresen böngészi, nem panaszkodhat, hogy nem találkozik visszatérően az említett viselkedési hibákkal. Egyetlen példa (amelyik rögtön kettő, mert amint az első megjelent a hírportálon, röviddel rá valaki feltett egy másik helyszínen készítettet): autópályán folyamatosan és indokolatlanul (megkülönböztető jelzések használata nélkül, tehát eleve szabálysértő módon) a belső forgalmi sávban a megengedett maximálisnál alacsonyabb sebességgel közlekedő járőrökös. ³ Ennek mozgásából nehéz nem arra következtetni, hogy a benne ülők azt várták: majd csak valaki a mögöttük feltorlódott sorból kimegy a külsőbe és jobbról megelőzi őket, ami talán lehetőséget biztosít a jobbról előző jármű vezetőjének megbüntetésére.. Ez a magatartás legalább annyira elfogadhatatlan, mint a másik lehetséges variáció: a páros nem is törődött a mögöttes forgalommal. De találunk a neten nagy mennyiségben különféle helyszíneken és szabálysértő módon szabálytalanul parkoló ⁴ és a tilos jelzésen áthajtó ⁵ járőrökösit is. Ezekhez természetesen bősséggel társulnak a szervezetre és annak tagjaira nem éppen hízelgő tartalmú és hangnemű (felháborodott) kommentek.

Az előbbiekhöz képest kevesebb szó esik arról az előbbieknél lényegesen súlyosabb, gyakorlatilag rendszerszinten tapasztalható hibacsoportról, ami a sebességmérésekkel van összefüggésben. Ami ezek közül viszont napvilágot lát, az komolyan megingathatja a rendőrségnek a szabálysértések bizonyításával kapcsolatos hitelt érdemlőségét. A durva – és megfelelő parancsnoki ellenőrzés esetén a legtöbb esetben elkerülhető – hibák sora a messzi múltba nyúlik vissza. Csak az idő-

³ http://index.hu/belfold/2015/03/25/poffeszkedo_rendorauto_az_m3-ason/ (Letöltve: 2015.07.17.)

⁴ https://www.google.hu/search?q=szab%C3%A1lytalan+rend%C5%91raut%C3%B3&tbm=isch&imgil=kmzq59FrYtXKNM%253A%253BZcRISXoLryv5rM%253Bhttp%25253A%25252F%25252Fww.blikk.hu%25252Fblikk_aktualis%25252Fa-rendoroknak-szabad-2049266&source=iu&pf=m&fir=kmzq59FrYtXKNM%253A%252CZcRISXoLryv5rM%252C_&biw=1536&bih=764&usq=__W7ZbT4tnvvbi1nAdSyK3UNKw8po%3D&ved=0CFgQyjdqFQoTCNvc_JPP4cYCFYXAFaOd7isEVw&ei=eauoVZu8IIWBU-7XkLgF#imgre=kmzq59FrYtXKNM%3A&usq=__W7ZbT4tnvvbi1nAdSyK3UNKw8po%3D (Letöltve: 2015.07.17.)

⁵ http://auto.indavideo.hu/video/Rendorautoval_gurul_at_a_piroson (Letöltve: 2015.07.17.)

sebbek emlékeznek annak a Zsigulisnak a kálváriájára, akit még a 70-es vagy a nyolcvanas években mértek be az akkori rendőrök az akkori eszközökkel (beleértve a fényképes dokumentációt!). A hatóság szerint a gépkocsi 60 helyett bőven 150 km/h felett száguldott a fővárosból kifelé menet az Osztyapenkó emlékmű (ma Sasadi úti csomópont) felé, s a televízió „intézte el”, hogy a rendőrség elfogadja azt a szakértői véleményt, amelyik szerint a leharcolt járgány még a 100 km/h elérése sem lehetett képes. Már a közelmúlt archívumából való az a fotó, amelyik szerint a lézeres eszköz egy – leginkább csak a rozsdá által egybetartott – furgont 180 km/száguldáson ért tetten. (Megint a televízió segített, hogy miközben egy ország határozott a rendőrség remek fogásán, a hatóság érvénytelenítse a kiszabott tetemes bírságot. Ugyancsak a tévénezők csettinthettek a közelmúltban egy jót azon a döntésen, amelyik szerint egy furgon vezetőjét azért bírságoltak meg, mert 241 km/h sebességgel haladt – hátrafelé!⁶) Nem töltheti el büszkeséggel a rendőrség vezetőit az a felvétel sem, amelyiken az látható, hogy sötétben az úttest szélén álló kocsiból a közeledő jármű felé (szembe) fényszórózva igyekeznek a leleményes járőrök elegendő fényt biztosítani a mérőeszköz számára.⁷ (Ezúttal a módszerért a rendőrség elnézést kért – attól a politikustól, aki kifogásolta azt, és saját kamerájával tudta bizonyítani a rendőrség akcióját.⁸) A politikus sajtóhoz eljuttatott felháborodása részeként azt is megemlítette, hogy a rendőrség – ismét csak a több évtizedes „pénzvadász” hagyományát követve – a lakott terület végét jelző tábla előtt közvetlenül hajtotta végre a méréseket. A sor bőségesen folytatható volna kezdve az olyan felvételektől, ahol a megjelölt helyszín az M3 bevezető szakaszán, a hozzá tartozó navigációs pont pedig Budán egy kert közepén volt található, addig a viszonylag friss esetig, amelynek során nemcsak az derült ki, hogy mire képes és nem képes a hosszú hónapokkal korábban beharangozott „szupertraffipax”, hanem az is, hogy miként lehet ezzel egyszerűen meghamisítani egy mérést.⁹

A korántsem a teljesség igényével felsorolt és évtizednyi távolságon átívelő esetek mind azt (is) bizonyítják: a rendőrség nincs tisztában (vagy ami ennél sokkal rosszabb: egyszerűen nem törődik) azzal, hogy hibás tevékenységének milyen kedvezőtlen és csak nehezen helyre hozható következményeivel kell máskor és más körülmények között megküzdenie.

⁶ http://totalcar.hu/magazin/kozelet/2015/01/16/mar_megint_hibazott_a_traffipax/ (Letöltve: 2015.07.17.)

⁷ http://hvg.hu/cegauto/kozlekedes/20150505_A_pofatlan_penzbehajtas_legalja_Rendoro (Letöltve: 2015.07.17.)

⁸ http://hvg.hu/itthon/20150508_Fegyelmi_fenyszoros_traffipaxozas_rendoro (Letöltve: 2015.07.17.)

⁹ http://totalcar.hu/magazin/kozelet/2015/06/18/a_szupertraffipax_elso_aldozata/ (Letöltve: 2015.07.17.)

2. esetcsoporth

A következő példát a konferencia rendezőihez és helyszínéhez igazítom, bár az eset részben az előző mondat indokolásaként is kezelhető. A Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság (BMRFK) 2014 végén készítettett három rövid, a középiskolásokat veszélyeztető szexuális bűncselekmények megelőzését célzó rövid videót,¹⁰ amelyek az eredeti – egyébként helyes – elképzeléssel és céllal tökéletesen ellentétes hatást váltottak ki. Tanulság ezúttal is akad bőven – és nem csak a kisfilmeket megrendelő rendőrség számára.

A három videón – szóban és jeltolmáccsal is megerősítetten – a következő felhívások hangzanak el:

Spot1: Az emberek, ha nem ismernek, az öltözködésed és a viselkedésed alapján ítélnek meg és bánnak veled. Felelős vagy önmagadért!

Spot2: Szülőként soha nem tudnám feldolgozni, ha baj történne a gyermekemmel. Előzd meg, ami megelőzhető!

Spot3: Észrevetted, hogy szórakozni senki se indul egyedül, de aki áldozattá válik, mindig magára marad? Vigyázzatok egymásra!

Az előbbi intelmeket követően mindhárom film végén elhangzik egy írásban is nyomatékossított azonos szövegű figyelmeztetés, nevezetesen: „Tehetsz róla, tehetsz ellene!”

Az ORFK-NBB által pályázaton elnyert, a bemutatást megelőzően szakmailag jóváhagyott és szponzorált filmeket a BMRFK sajtótájékoztatón mutatta be, hangsúlyozva, hogy azokat középiskoláknak kívánják teríteni azzal a céllal, hogy vitalapul szolgáljon az e korosztály számára kedvelt szórakozóhelyek nem kívánt mellékhatásainak kivédésére. Ez a célkitűzés – központi utasításra – e tanulmány elkészültéig nem történt meg. A sajtótájékoztatót követően – tekintettel arra, hogy a három „selfi” az internetre is felkerült, sőt azt az ORFK is feltette honlapjára – néhány helyről, az internet lehetőségeit (is) felhasználva frontális támadás indult közvetlenül a film szemlélete és konkrét mondanivalója, közvetve a teljes rendőrség és a Belügyminisztérium ellen. Pedig amennyiben valaki a vizuális élményt kész (lett volna) kiegészíteni a hallottakkal, nemigen juthat(ott volna) más következtetésre, mint hogy a három videó együttesen és külön-külön is a felelősség vállalásáról szól: felelősség önmagamért, felelősség a gyerekemért, felelősség társaimért, azért a közösségért, aminek tagja vagyok. Ez az üzenet azonban csak akkor jön elő, ha a filmeket nemcsak megnézzük, hanem meg is hallgatjuk.

Rövid elméleti kitérőként itt szeretném hangsúlyozni, hogy a felelősség kérdése egyetlen döntésnél sem kerülhető meg. Az ember szabad akarattal rendelkezik, következésképp – ritka kivételektől eltekintve – előre tervezhető cselekvései alkalmával különböző alternatívák között van választási lehetősége. Ez korlátozott

¹⁰ http://indavideo.hu/video/Selfie_Spot_1; http://indavideo.hu/video/Selfie_Spot_2; http://indavideo.hu/video/Selfie_Spot3 (Letöltve: 2015.07.17.)

mértékben igaz akkor is, ha váratlan, általa korábban nem ismert szituációban kell döntést hoznia. A választás olykor nem egyszerű, mert a lehetséges alternatívák egyike vagy másika kockázatos lehet. Az is előfordulhat, hogy mindegyik alternatíva kockázatokat rejt magában, de ezek mértéke – figyelemmel a döntés lehetséges következményeire – akár a bekövetkezés valószínűsége, akár a következmény minősége szempontjából különböző lehet.

Az élet maga – amint manapság gyakran hangsúlyozzák – holtig tartó tanulási folyamat. Ennek részét képezik azok az ismeretek, amelyeket az ember részint saját maga által közvetlenül, részint a környezete segítségével szerez meg. Nagy jelentősége van azoknak az ismereteknek, amelyek különféle, korábban meg nem ismert veszélyekre, és ezek lehetséges (valószínű) következményeire hívják fel a figyelmet. Ezen ismeretek – jó esetben – részét képezik az ember tapasztalati ismereti tárházának, s ezek segítségével tud felelős döntéseket hozni, cselekvéseket végrehajtani. Amíg valamilyen veszélyt nem ismerek, és nem is volt elvárható tőlem, hogy megismerjem, addig természetesen nem felelhetek annak következményeiért sem. Ez gyakran életkorfüggő: minél fiatalabb valaki, ebből következően minél ismeretlenebb számára valamely környezet, annál kevésbé várható el tőle, hogy akár a saját későbbi élete alakulása szempontjából is sorsdöntő veszélyekre számíton. A veszély (más megközelítésből nézve: a kockázat) ettől a tapasztalatlanságtól még természetesen fennáll. Ilyen helyzetekben a szituáció-adekvát döntés valószínűsége erősen kétesélyes (úgy is mondhatnánk: az egyén szempontjából véletlenfüggő), mert kellő ismeret hiányában az egyén nemcsak a veszély tényét nem ismeri fel, hanem a veszély lehetséges elhárításának célravezető módját sem. Éppen ezért ilyen esetekben a jó döntéshez nagy szükség van az embert körbevevő környezet felelősséget vállaló segítő támogatására. Csak ilyen környezetben várható el, hogy az egyén maga is képes legyen és akarjon döntéseit, cselekedeteit felelősséget vállalni.

Aligha kétséges, hogy a szóban forgó, a fiatalok későbbi élete szempontjából döntő információkat tartalmazó filmek (akarva vagy akaratlanul) a felelősségnek és a felelősség vállalásának nagyon fontos hármas egységét valósították meg. Ez különösen értékes üzenet egy olyan társadalomban, amelyre leginkább a felelősség nem vállalása, másra, másokra áthárítása jellemző.

Úgy tűnik, hogy ma Magyarországon sokan vannak, akik egy szavakkal is megerősített képi közlésben nem azt látják és hallják, amiről az szól, hanem ami erről az audiovizuális látványról saját beállítódásuk, korábban megszerzett ismereteik, élményeik alapján eszükbe jut. Így sikerült a filmekből egyeseknek azt a torz következtetést levonni, ami szerint egyrészt a filmek az áldozatot hibáztatják a megerőszakolásukért, másrészt felmentik az erőszaktevőt. És úgy tűnik, hogy jelenleg egy olyan országban élünk, amelyikben ha valamit elég sokszor és eléggé hangosan mondanak, akkor azt csupán emiatt mindenféle kontroll nélkül sokan el is hiszik. S akiknek ilyenkor akár szakemberként, akár politikusként színre kellene lépniük,

azok kitérnek az erőszakosan ígét hirdetőkhöz elől annak ellenére, hogy tudniuk kellene: a másik fél szakmai burokból ágyazott – gyakran kifejezetten politikai indíttatású és olykor demagógiától sem mentes – véleménye hamis.¹¹

E rész összefoglalásaként álljon itt egy általam alapvetőnek tartott tézis: Ahol kudarcot vall a bűnmegelőzés, ott és akkor (de csak ott és csak akkor) veszi át helyét az áldozatsegítés, aminek természetesen részét képezheti a visszaeső viktimizáció megelőzésének elősegítése. Súlyos hibának (és egyes esetekben kifejezetten a bűnmegelőzést és a potenciális áldozatok prevenciók beállítódását hátráltató tevékenységnek) tartom, amikor a két szakma művelőinek bármelyike nem hajlandó tudomásul venni kompetenciájának határait.

Egyidejűleg az is megállapítható, hogy (tudatosan vagy tudatlanságból, ez a következmények szempontjából közömbös) a média félretájékoztatása megtörtént, s ebben jelentős szerepet játszottak azok a szervezetek, amelyekről a média szakszerű művelői (nevezzük őket újságíróknak) – jelen esetben tévesen – azt feltételezték, hogy értenek ahhoz, amiről beszélnek. A hamis állítások szószólóit morális felelősség feltétlenül terheli azért, hogy

- a védelmükbe venni szándékolt nők (jelen esetben fiatalok) valós értékeit és érdekeit semmibe vették,¹²
- a rendőrség tekintélyét indokolatlanul rombolták,
- a hazai médián keresztül közvetve és közvetlenül a hazai és a külföldi médiamunkásokat, rajtuk keresztül az olvasókat félretájékoztatták,
- a szakmai kérdéseket politikai szintre terelve, ezen a síkon kísérelték meg érdekeik érvényesülését kikényszeríteni.

¹¹ Ennek eklatáns példája, amikor nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező, s külföldi médiumokat riadóztató feminista szervezetek nem tudnak, vagy nem akarnak tudni arról, hogy a bűnmegelőzés nem azonos az áldozatvédelemmel, így arról sem vesznek tudomást, hogy a szóban forgó három kisfilm közvetett célja az is, hogy a saját szakterületükön kevesebb kuncsaftot legyenek kénytelenek egy bekövetkezett nemi erőszak traumájától megszabadítani – ha ez a sérelmet elszenvedettek számára egyáltalán valaha is lehetséges. Itt csak annyit jegyzek meg, hogy az áldozati prevenció lényege nem az áldozat sajnálata, nem az áldozati kártalanítás, hanem deviáns viselkedésének megértésén keresztül a további áldozattá válás megelőzése. Erről bővebben lásd: Irk Ferenc: Viktimológia, közösségi és szituációs bűnmegelőzés. Belügyi Szemle 2015/4. 5-20. o.

¹² Ez a jelen esetben két szinten is megtörtént. Először akkor, amikor heteken át széles körben tárgyalták a szexuális áldozattá válás részleteit, ezáltal kényszerűen kiváltva valamennyi, a kitárgyalást megtekintő-meghallgató korábbi sértett személy újbóli lelki meghurcolását. Itt említem meg: mivel a (valódi) szakemberek szerint az emberek egyre inkább traumáik által határozzák meg magukat, ezért a világ civilizáltabb részén felbukkantak az úgynevezett trigger warningok, mégpedig először feminista internetes közösségekben, ahol gyakran erőszakot, bántalmazást elszenvedett nők beszélgettek. Üzeneteiket ezért elkezdték olyan módon megjelölni, hogy *aki nem akart ezen traumatikus emlékeket előhozni témáról olvasni, az tudhassa, mely posztokat kell kihagynia*. (Ld. még: http://hvg.hu/cimke/trigger_warning.) A kisfilmek kritikusai – különféle megfontolásokból – valamennyien szembe mentek ezzel a humánus szemlélettel.

7. Kérdőjeles összegezés – tanulságokkal

A kisfilmek sorsát nyomon követő kutató számos kérdést fogalmazhat meg. Ilyenek:

1. Amennyiben a videókat középiskolai vitaanyagnak szánták, ki és miért tette fel a sajtótájékoztató időpontjában (vagy már esetleg azt megelőzően?) az internetre (youtube-ra)?
2. Ha a kisfilmeket a középiskolákban szándékozták szétosztani, akkor miért kerültek fel az ORFK honlapjára? Ki dönti el és milyen alapon, hogy mi való oda és mi nem?
3. Amennyiben valakik úgy döntöttek, hogy a filmeknek azonnal ország- sőt világnyilvánosságot kell biztosítani, akkor azokat miért az ORFK, s miért nem közvetlenül a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács honlapjára töltötték fel?
4. Ha már feltették, - vélhetően a zajos nemtetszés hatására – miért távolították onnan el először az egyiket, majd valamennyit?¹³ Miért a látványos kapkodás, és miért nem döntenek az erre felhatalmazottak megfontoltan, mielőtt cselekednének? Vajon akik ezeket a portálokat gondozzák, az hiszik, hogy ami ott már nem szerepel, az az interneten máshol sem érhető el? Nincs tudomásuk arról, hogy ha egyszer valamit a youtube-ra feltöltenek, azt onnan már szinte lehetetlen eltávolítani, és akik egyszer már lementették, azok bármikor újra és újra feltelepíthetik? Miért merült ki – mindmostanáig – ebben az egyetlen, a támogatásból azonnal a tiltásba átváltó gesztusban megnyilvánuló néma tettben a rendőrség közvéleménynek szánt válasza? (A nem nekik szánt reakció kikövetkeztethető abból a tényből, hogy a filmek mindmostanáig volt teríthetők azok számára, akiknek készült.)
5. Általában miért látványosan gyenge a rendőrség médiakommunikációja?¹⁴ A helyett, hogy időről időre kudarcokat termelne, miért nem képes a rendőrség média-kezelése rugalmasan alkalmazkodni az új (jórészt íratlan) kommunikációs szabályokhoz? Miért a „valahogy majd csak megússzuk” mentalitás uralja még mindig a rendőrségi kommunikációt? Miért kell az elkerülhetetlen kockázatváltások elkerülését is megkísérelni?
6. Miért nem méltatta a rendőrség annyira a sokféle módon tiltakozókat, hogy legalább egy közleményben egyértelműen kifejtse saját álláspontját, ha már va-

¹³ Megjegyzem: bár úgy tűnik, hogy a kisfilmek kifejezetten középiskolai szétosztásra, és ennek megfelelő nyilvánosságra készültek, amennyiben valaki tőlem kért volna véleményt, nem biztos, hogy elleneztem volna a youtube-ra való feltöltésüket. Az ORFK honlapjára történő feltöltést, mint másutt jelzem, mindenképpen elleneztem volna, mint ahogy az onnan történő (pánikhatásra utaló módon történő) eltávolítását is. A jelek arra utalnak, hogy az ORFK és olykor a megyei RFK-k honlapkezelése nem kellően megfontolt. Ld. még erre a következő példát: Koncz Tamás: A rendőrség szerint vicces, ha nők verik egymást. Origo 2015. 02. 27.

¹⁴ Túrós András már évtizedekkel ezelőtt felismerte és alkalmazta a mondását: „A médiát a tenyerünkön kell etetni.”

lamilyen oknál fogva úgy tűnik, a megyei szinten tevékenykedőket magukra kívánta hagyni? (Ehelyütt már nem a lokális, nem is a regionális, hanem a „botrány” kiterjedtsége okán az országos kommunikációt irányítók némaságba burkolódzása kifogásolható. Mert azon túlmenően, hogy a spotokat levették a honlapról, mást nem tettek.)

7. Miért nem álltak ki a videók védelmében a nyilvánosság elé azok a szakemberek, akik részt vettek a filmek koncepciójának kidolgozásában?
8. Általában: miért nem szólalt meg senki a szakemberek közül? Miért hallgattak (és hallgatnak mindmáig) azok, akiknek az első elbizonytalanodás és kétkedés után nyomban fel kellett volna hívniuk a figyelmet arra, hogy a három filmet nemcsak nézni, hanem hallgatni is kell; akiknek meg kellett volna magyarázniuk a filmek valódi mondanivalóját? A szerzők és a szakmai közreműködők miért hagyták, hogy alkotásuk fölött a demagógia üljön tort?
9. Miért nem állt ki valaki, hogy tájékoztassa a nagyérdeműt legalább arról, hogy
 - a film empátiát tükröz a lehetséges (elsősorban középiskolás életkorú) sértettek irányában, mert
 - vesztesek csak ők lehetnek, továbbá mert
 - ez a kör többé-kevésbé elérhető és számos, szemben azokkal, akik ténylegesen ilyen bűncselekmény megvalósítására képesek.
 - e filmek nem általában az erőszakról, különösen nem a családon belüli erőszakról szólnak, hanem arról, hogy a gyerekkort biológiailag már elhagyó, de pszichésen még korántsem érett korosztály mindegyikének szüksége van segítségre; azoknak meg különösen, akik otthonról nem kapják meg azt a támaszt, amire jogos igényük lenne. Ez utóbbi esetben az egyik erre legalkalmasabb (vita)közösség épp az (a középiskolák diákjai, oktatói), ahová e filmeket alkotói szánták, ám ahová most mégsem kerülhettek el.

Amint erről korábban már röviden említés történt, a bemutatott példák is azt az állítást erősítik meg, amelyik szerint a közvélemény a rendőrséget egy egységként kezeli. Ez pedig azzal jár, hogy az egyik területen nem megnyugtató módon történő intézkedések másutt is megbosszulják magukat. Ez nem új jelenség, mégis érdemes utalni arra, hogy a reflexiók tömege szolgál ilyen irányú egyértelmű jelzéssel. Ezek egy részében a hozzászólók a most tárgyalt problémakört és rendőri hozzáállást kapcsolatba hozták egyrészt a rendőrségnek a közlekedés szabálysértésekkel összefüggő büntetések területén érzékelt nagyfokú aktivitásával, másrészt a nagyon elleni és az erőszakos bűncselekmények alacsony felderítési mutatóival. Általában ezekre a tapasztalataikra alapozták azon „tanácsaikat”, hogy mivel foglalkozzon a rendőrség és mivel ne.

8. Következtetések és javaslatok

A rendőrségi tevékenységgel kapcsolatos tanulságok egyike, hogy – ma Magyarországon – úgy tűnik: annak van igaza (pontosabban a különböző intézkedéseket az átlagosnál nagyobb aktivitással követők körében az a nyerő), aki véleményét ellentmondást nem tűrő modorban fogalmazza meg. Erre a helyzetre lehet legyinteni, lehet ezt fanyalogva tudomásul venni, azonban az ilyen mentalitás eleve lemondást jelent nemhogy a hangadók véleményével ellentétes nézetek kifejtéséről, hanem már magáról a vitáról is. Ennek eredménye az a széles körben egy idő után általánossá váló apatikus lakossági vélekedés, amelyik szerint – leszámítva a jogszabályok által biztosított kereteket – nem kell komolyan venni a nem indulatokat visszatükröző, hanem észérvekkel alátámasztott véleményeket. Ezt az összefüggést viszonylag egyszerű kinek-kinek magáévé tenni, ha a rendőrség gyakran kikerüli saját (ellen)véleménye nyilvánosságra hozatalát, mert ennek folytán a verbálisan vagy írásban kifejezésre nem jutó cáfolatok a valóságban tényleg nem léteznek. Diktatúrában a hatalom nyugodtan figyelmen kívül hagyhatja az ellene érvelőket, hiszen ha azok átlépnek egy bizonyos határt, egyszerűen eltakarítja őket az útjából. Demokratikus körülmények között azonban ez az út csak akkor járható, ha akinek szerepénél, beosztásánál (más megfogalmazásban: rá ruházott hatalmánál fogva) fogva véleményt kellene nyilvánítani, az erről a lehetőségéről önként lemond! Ez a mentalitás a már említett következmények miatt általában elkerülendő.

Az sem tekinthető követendő példának azonban, ha a hatalom képviselője előbb megvédi saját igazát, majd amikor a maga számára megterhelőnek érzi a vele szembeni támadást: minden indokolás nélkül „kifarol” kellemetlenné váló helyzetből akkor is, ha egyébként nyilvánvalóan tudja, az igazság az ő oldalán van. Feltehetően csak azért, mert a vita tárgyát nem érzi olyan fajsúlyúnak, ami mellett érdemes kiállni.¹⁵

A következőkben pontokba szedve összefoglalom azokat az elvárásokat, amelyeket szerintem a két példa-eset vázlatos megismerése után és ürügyén, a konkrétumokat általánosítva is rögzíteni lehet. Ezek a következők:

1. Minőségi, korrekt, mindig védhető rendőri (parancsnoki) munka.
2. Hibás döntések felszínre kerülésekor azonnali, érveléssel egybe kötött helyreigazító válasz. Ez legyen megfontolt és vegye figyelembe a lehetséges viszontreakciókat, a velük járó potenciális következményeket. A válasz legyen tiszta, közérthető és ellentmondásmentes.

¹⁵ Nem gondolom, hogy szakmai kérdések megvitatásának a Parlament volna a megfelelő színtere. Az indokolás nélküli retirálás gyakorlatilag egyenlő azzal, hogy a visszavonulást önként vállaló elismeri a másik fél erőszakos (és gyakran mindenféle józan érvelést mellőző) támadását igaz érvelésnek, ami előtt fejet kell hajtani.

3. Sem elhallgatni, sem megmagyarázni nem kell és nem is szabad a megmagyarázhatatlant. A bocsánat kérése nem csökkenti, hanem növeli a hibázó bizalomtőkéjét.
4. Centrális, fölülről vezényelt tevékenység csak olyan esetekkel összefüggésben kívánatos, amelyekben ez elengedhetetlenül indokolt. Ilyenkor már a kommunikációt megelőzően nagy felelősség hárul a döntéshozóra. A rendőrség tagjai munkájának tisztaságát, becsületességét eleve megkérdőjelezni sejtető főhatósági döntések csak rosszul „adhatók el”.
5. A média-közlések esetében, azt megelőzően nem mellőzhető a kockázatelemzés. Ennek keretei között vizsgálni kell, hogy egy konkrét döntésnek, cselekvésnek milyen utóélete lehet.
6. Tudomásul kell venni: egy-egy hiba ma nehezebben hozható helyre, súlyosabb következményekkel járhat, mint „régén”.
7. Minél megkésettebb a korrigálás, annál nagyobb a „blama”. A hallgatás pedig akarva-akaratlanul egyet jelent azzal, hogy a nem reagáló utólag egyetértését, beleegyezését adja a rá nézve sértő közléshez.
8. És végül: tudomásul kell venni, hogy az internet népe nem felejt. Ami az elektronikus média világába egyszer bekerült, az többé onnan el nem távolítható. Épp ezért van szükség nagyon alapos előzetes szűrésre, ehhez pedig széles látókörrrel, kommunikációs szakértelemmel rendelkező, gyors kockázatelemzésre és azt követő döntésre képes személyekre.